

ELŐSZÓ

A magyar kastélyok sorában a legnagyobbak és legjelentősebbek közé tartozik az egykori Esterházy-kastély a Fejér megyei Csákváron (1. kép). A hazai kertművészet legjelesebb alkotásainak egyike volt a mögötte elterülő park is. A kastély és parkjának régi fénye mára erősen megkopott. Az épület fennmaradt ugyan, de berendezése elkallódott, sőt teljes enteriőrje sajnálatos módon megsemmisült. A kastélyparkról tulajdonképpen múlt időben kell szólni, mert bár növényzete nagyrészt megvan, eredeti kialakításának körvonalai is felfedezhetők, valamint hajdani építményeiből is áll még néhány töredék, mint kertművészeti alkotás összességében mégis az enyészeté.

A korábbi szakirodalom a csákvári kastélyt számontartotta, építésének szövevényes történetét körvonalaiban ismerte, de leginkább építésének második fázisáról tudott, továbbá a szerzősége feltételezésekre és családi hagyományra alapozta.¹ Fél évszázadon keresztül a reménybeli kutatókat elijesztette az a hiedelem, hogy a kastélyra vonatkozó levéltári anyag a második világháború után teljesen megsemmisült.² A parkról elsősorban a látványosabb és viszonylag könnyen elérhető ábrázolások – a 18. századi *gouache*-festmények, az Országos Levéltárban őrzött tervek – nyomán alkotott fogalmat az érdeklődő.³

A jelen kötet az egykor oly impozáns kastély- és parkegyüttes részletes tárgyalását tűzte ki célul. E kiadvány előzménye és alapja a szerző által 1997-ben a *Művészettörténeti Értesítő*ben megjelent két tanulmány, amely a kastélyt, illetve a parkot mutatta be, a bőségesen fennmaradt – elsősorban az Esterházy család levéltárában őrzött – írott és képi dokumentumokra támaszkodva.⁴ A tanulmányokat azonban most nem egyszerűen egy kötetbe fogva újra közöljük. A megjelenésük óta eltelt negyed évszázad alatt szükségszerűen kerültek elő újabb adatok és dokumentumok, amelyek gazdagítják, illetve néhány esetben pontosítják az ott elmondottakat. A legjelentősebb adalék a kastélyra

vonatkozóan a prágai testvérintézményünk, a Cseh Tudományos Akadémia Művészettörténeti Intézetének archívumából váratlanul előkerült tervrajzok, amelyek az épület – az „első” kastély – architektúrájára és szerzőségére nézve új értelmezést tettek lehetővé. A parkot illetően az időközben elvégzett helyszíni kutatások eredményei és egy adatgazdag forrásszöveg felbukkanása jelentette a legfigyelemreméltóbb újdonságot. Az eltelt két és fél évtized alkalmat adott arra is, hogy az újabb kutatásokat is szem előtt tartva egyes kérdéseket továbbgondoljunk, újrafogalmazzunk. Végeredményben tehát egy bővített és átdogozott szöveget, gazdagabb képanyagot, vagyis egy új munkát vehet a kezébe az olvasó.

Sajátos módon mind a kastély, mind a park létesítése két jól elkülöníthető szakaszban történt, ami gyakorlatilag két-két, stílusában markánsan eltérő művészeti teljesítményt eredményezett. Egy nagy földrengés kényszerítette a tulajdonosokat arra, hogy a 18. századi „első” kastélyt – amely az úgynevezett forradalmi építészet magyarországi viszonylatban unikális alkotása – újjáépítsék, és egy nem kevésbé jelentős „második”, klasszicista kastélyt hozzanak létre. A parknál a stílus, az ízlés változása, valamint feltehetőleg a helyi topográfiai-klimatikus viszonyok szorosabb figyelembevétele eredményezte azt, hogy az eredeti szentimentális kert helyett a 19. század elején klasszikus tájképi parkot létesítsenek. Vagyis mind a kastély, mind a park két, egymást követő korszak kiváló alkotása, oly módon, hogy a 18. századi állapotot valóságosan felülírta a következő század. Immár mindkét korszakról nagyszámú képi és írott forrás áll rendelkezésre, hogy egy még teljesebb és hitelesebb kép rajzolódhasson ki. Kötetünk egyik bevallott célja, hogy a kastély és a park szöveges bemutatásán kívül a szinte páratlanul gazdag terv- és képanyagból, valamint a bőséges írott és nyomtatott forrásokból minél többet tárjon az olvasó elé.

Az évtizedek során a kutatáshoz, az értelmezéshez, az adatgyűjtéshez és a helyszíni munkához több személytől kaptam segítséget, álljon itt az ő nevük: Samuel Albert, Bányai Balázs, Bibó István, Buzási Enikő, Dávid Ferenc (†), Dékány Erzsébet, Détsy Mihály (†), Galavics Géza, Esterházy Marcell, Esterházy Mónika (†), Hajós Géza (†), Kovács Tibor, Martin Krummholz (Prága), Marosi Ernő (†), Nováky Ágnes, Örsi Károly (†), Perus Tamás, Ridovics Anna. E kötet megvalósításában Kovács Éva, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont kiadványi részlegének vezetője, Ördög Virág olvasószerkesztő és Kocsis Gabriella képszerkesztő alkotó módon működött közre. Köszönet illeti mindnyájukat.